

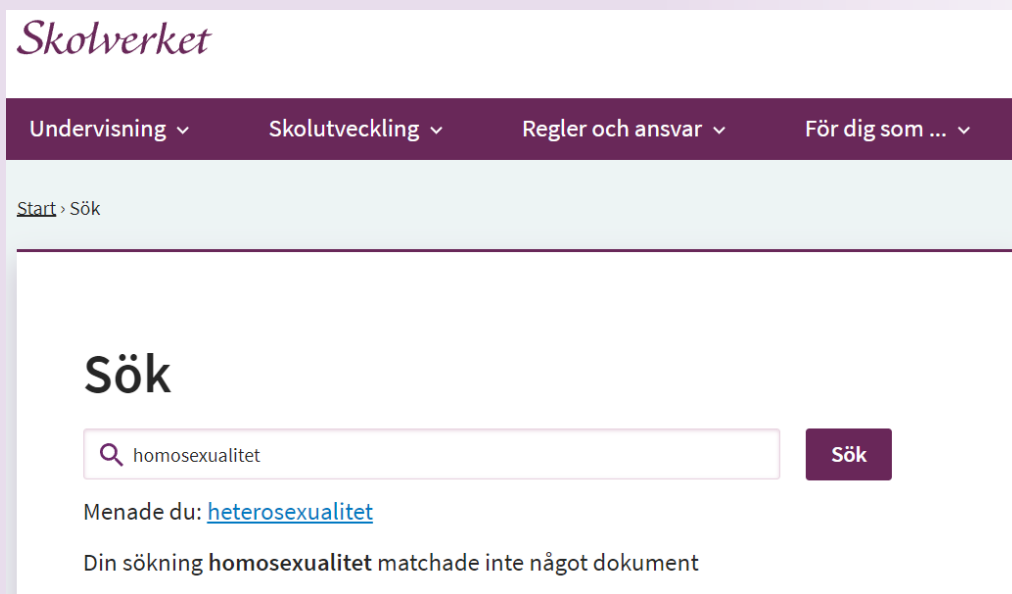
SKOL- VERKET

En granskning av
stödmaterialet "Trans,
könsidentitet och könsuttryck"

2024

LHB-förbundet har granskat det stöd om ”Trans, könsidentitet och könsuttryck” som Skolverket publicerat på sin hemsida¹. Något motsvarande stöd om sexuell läggning som vi har kunnat granska finns inte:

Skärmbild från Skolverkets hemsida

"Skolverket tar i sin text tydligt ställning för att kön handlar om identitet och inte om det biologiska könet."

Komplicerade frågor om självuppfattning, könsnormer, andra människors skyldigheter, potentiella kulturburna smittor med mera får Skolverket att låta som det enklaste i världen. De inleder sin text så här: "Alla elever har rätt att bli bemötta med respekt för sin identitet, att vistas i en trygg miljö och få likvärdiga möjligheter att ta del av utbildningen." Vi kan inte annat än hålla med om att alla elever har rätt att bli bemötta med respekt. De riktlinjer som Skolverket ger i sin text är dock allt annat än självklara och handlar om något betydligt mer omfattande än trygghet och respekt. Skolverket tar i sin text tydligt ställning för att kön handlar om identitet och inte om det biologiska könet, och denna kontroversiella ståndpunkt anammas utan motivering och utan ett ord om att andra ståndpunkter ens är möjliga.

¹ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/trans-konsidentitetoch-konsuttryck> Publiceringsdatum 2023-12-11

Kön och ”intersexvariationer”

Det första problemet vi ser med texten är att intersexvariation, det vill säga att ha en atypisk könsutveckling eller DSD, inkluderas under paraplyet könsidentitet och könsuttryck. Skolverket ger i sin text ingen specifik vägledning om vilka behov intersexpersoner kan ha eller hur skolan kan möta dessa behov. Den vägledning som ges är inriktad på hur skolan ska stödja och underlätta för transpersoner. Skolverket skriver visserligen att ”erfarenheter hos personer med intersexvariation kan också skilja sig från upplevelser som har att göra med trans” men mer vägledning än så blir det inte. Vi kan inte annat än dra slutsatsen att eftersom RFSL valt att inkludera intersex i akronymen ”hbtqi” så ska intersex inkluderas i allt myndighetsarbete kring sexuell läggning och trans, och då kunskapen om intersexpersoner är bristfällig så har praxis blivit att anta att de har samma behov och intressen som gruppen transpersoner. Det duger inte!

Så här skriver Skolverket:

Tänk på det här

Att elever utforskar sin könsidentitet eller identifierar sig som transpersoner är inte ett problem. Däremot kan det uppstå problem i mötet med skolan eller samhället. Därför behöver skolverksamheter säkerställa att skolan är en trygg och inkluderande plats för alla elever. Detta inkluderar elever med funderingar över sin könsidentitet eller könsuttryck, och elever som har en intersexvariation. Det inkluderar även elever vars könsidentitet förändras, till exempel mellan en binär och ickebinär könsidentitet, eller som åter börjar identifiera sig med det kön som registrerades vid födseln.

Skärmdokument från Skolverkets hemsida

Skolverket använder begrepp som ”det kön som registrerades vid födseln”, ”normer om kön”, ”könsidentitet” och ”könsuttryck”. Kön i betydelsen biologiskt kön lyser med sin frånvaro. Kön tycks enligt Skolverkets syn vara något man identifierar sig som och något man uttrycker. Måste man identifiera sig som en kvinna för att vara en kvinna? Eller kan man vara en kvinna helt enkelt för att man är det, rent biologiskt?

Vidare skriver Skolverket att man ska undvika ett ”tvåkönsperspektiv” för att skolans miljö ska vara inkluderande:

En inkluderande miljö som bejakar många olika sätt att vara, identifiera sig och uttrycka kön på kan underlätta för elever att vara öppna med sin identitet eller sitt utforskande. Du bidrar till en sådan miljö genom att bredda normen för hur kön och könsidentitet kan förstås, upplevas och uttryckas. Detta är också i linje med läroplanernas formulering om att alla som arbetar i skolan ska ha ett demokratiskt och normmedvetet förhållningssätt. Det kan till exempel handla om att undvika att kategorisera personer, handlingar eller miljöer utifrån ett tvåkönsperspektiv om det inte är nödvändigt.

Skärmdklipp från Skolverkets hemsida

Vad innebär ett ”tvåkönsperspektiv”? Ska skolan undvika att prata om människan som en tvåkönad djurart “om det inte är nödvändigt”? Självklart ska man ha rätt att tro på konceptet könsidentitet. Men det är inte något som skolan bör ta aktiv ställning för. Tar skolan även hänsyn till de religiösa elever som inte tror på Big Bang genom att inte prata om det om det inte är absolut nödvändigt? Eller genom att i samma mening även nämna olika skapelseberättelser? Skolverket hänvisar till läroplanerna, men i läroplanen för gymnasieskolan står det till exempel också att undervisningen ska ”vila på vetenskaplig grund” och vara ”saklig och allsidig”, samt att skolan ska ”vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram”². I läroplanens värdegrund (som all skolpersonal måste stå för) framhålls även ”den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism”, vilket kan läsas som ett direkt avståndstagande från postmodern relativism.

Social transition

Social transition är en aktiv intervention och bör inte ses som en neutral åtgärd.³ Skolverket bör inte rekommendera denna typ av aktiva interventioner när det saknas forskning om vad ett endast bejakande förhållningssätt av självupplevd könsidentitet har för effekter på sikt. Särskilt med tanke på att blivande homosexuella som barn ofta har svårt att passa in i könsnormer och navigera allt vad det innebär. Även autistiska personer är överrepresenterade bland de som transitionerar då det inte är ovanligt att man som autistisk person känner sig obekvämt och vilse i sin egen kropp. Vilka barn

² <https://www.skolverket.se/innehall-a-o/landningssidor-a-o/laroplaner>

³ <https://statsforgender.org/social-transition/>

som helst kan uppfattas som att de bryter mot de stereotypa föreställningar som för närvarande råder vad gäller hur de förväntas vara utifrån sitt kön, och riskerar därmed också att uppmuntras till att ändra sig för att passa in som sitt motsatta kön, eller åtminstone till att grubbla över om de kanske är trans.

Den brittiska motsvarigheten till Skolverket, Department of Education, går en helt annan väg i sitt förslag på nya riktlinjer, Gender Questioning Children,⁴ och utgår från en försiktighetsprincip. De hänvisar till The Cass Review, den oberoende granskning av transvården för minderåriga som utmynnat i rekommendationen att stänga Tavistock-kliniken på grund av långtgående brister i patientsäkerheten.⁵ Den närmaste svenska motsvarigheten är väl Socialstyrelsens nya riktlinjer Vård av barn och ungdomar med könsdysfori.⁶ Socialstyrelsen är betydligt mer vaga och svävande i sina rekommendationer kring social transition av barn och unga (s. 42-45). De lyfter visserligen att föräldrar bör informeras om att majoriteten kommer över sin ”könsinkongruens eller könsdysfori” i samband med puberteten, men säger inte rätt ut att social transition ökar sannolikheten för att så inte sker, utan det beskrivs som en mestadels harmlös och positiv intervention. (De hänvisar också till ett stödmaterial från Skolverket i en typisk myndighetsrundgång där alla kan peka på någon annan ifall det skiter sig.) Som möjliga negativa konsekvenser av social transition nämner Socialstyrelsen ökad risk för ”minoritetsstress” och mobbning. Detta menar de dock kan åtgärdas genom hjälpmedel som får ungdomen att passera bättre, som binders, tuckers, peruker(!) samt bröst- och penisproteser. Visserligen kan dessa hjälpmedel ”riskera att befästa en könsidentitet som inte är grundad hos individen” och ”ge negativa fysiska konsekvenser”, och visserligen bedöms det vetenskapliga underlaget om nytta och risker som otillräckligt, men Socialstyrelsen landar ändå på något underligt vis i att ”den förväntade nyttan av åtgärderna överväger deras risker och att behovet av åtgärderna är stort” (s. 60-62).

Gender Questioning Children tar upp den explosionsartade ökningen av unga flickor som sökt vård för könsdysfori de senaste åren och ”trendaspekten” med sociala medier. När ett barn önskar social transition ska följande aspekter tas i beaktande enligt det brittiska förslaget (s. 9-11): barnets säkerhet (”safeguarding”), föräldrarnas synpunkter, barnets ålder, relevant medicinsk information, allvar och omständigheter som exempelvis hur länge barnet önskat transitionera, om barnet blivit influerat av kompisar eller sociala medier, om barnet känner sig pressat av att inte passa in i

⁴ Gender Questioning Children: Non-statutory guidance for schools and colleges in England, Draft for consultation, https://consult.education.gov.uk/equalities-political-impartiality-anti-bullying-team/genderquestioning-children-proposedguidance/supporting_documents/Gender%20Questioning%20Children%20%20nonstatutory%20guidance.pdf

Förslaget är på remiss december 2023 – mars 2024.

⁵ <https://cass.independent-review.uk/wp-content/uploads/2022/03/Cass-Review-Interim-Report-Final-WebAccessible.pdf>

⁶ <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2022-12-8302.pdf>

könsstereotyper eller om det finns samband med barnets sexuella läggning. Lång- och kortsiktiga konsekvenser för barnet och påverkan på andra elever, bland annat vad gäller säkerhetsaspekter ("safeguarding") ska också beaktas.⁷

Ingen av dessa aspekter nämns i Skolverkets text utan där rekommenderas skolan endast att bejaka och stödja social transition. Inte ens huruvida barnet går i lågstadiet eller högstadiet, eller huruvida könsidentiteten är beständig har någon betydelse enligt Skolverket. Tvärtom skriver de uttryckligen att man ska "[u]tgå från var eleven är i sin process just nu, utan att kräva att könsidentiteten ska vara entydig eller beständig".

Gender Questioning Children slår också fast att det inte finns något lagkrav om att socialt transitionera elever som så önskar (s.3). Användandet av elevens självvalda pronomen ska inte ses som tvingande varken för lärare eller andra elever. Tvärtom har brittiska skolor vissa skyldigheter utifrån elevers biologiska kön, exempelvis att registrera elevers korrekta namn och kön och att säkerställa att elever inte behöver dela toaletter, duschar eller sovsalar med någon av motsatt kön (s.12-15).

Detta står återigen i skarp kontrast mot Skolverkets riktlinje. Vad gäller registrering av namn och kön skriver de: "Skolan kan även behöva se över sina administrativa system, som till exempel lärplattformar eller andra digitala undervisningssammanhang, så att elevens valda namn och pronomen används även där om eleven vill det." Det är alltså enligt Skolverket könsidentitet och inte kön som ska registreras. Är det verkligen förenligt med svensk lagstiftning att registrera andra uppgifter än de som finns i folkbokföringen? Är inte detta ett brott mot Barnkonventionens paragraf 8: "Konventionsstaterna förbinder sig att respektera barnets rätt att behålla sin identitet, inklusive medborgarskap, namn och släktförhållanden såsom dessa erkänns i lag, utan olagligt ingripande."⁸? Vad gäller pronomen så uppmanas skolan under rubriken "Bemötande" att använda det namn och pronomen som eleven föredrar. Helt okritiskt, helt oberoende av situation eller ålder på eleven uppmanas man att använda ett språk baserat på en utifrån sett icke verifierbar självupplevd identitet, även när eleven själv inte är närvarande. Vi frågar oss om det enbart gäller han, hon och hen eller om det också gäller om eleven väljer ett neopronomen som "xe/xem/xyr", "fae/faer" eller "frog/frogself"? Man ska också "påminna andra", det vill säga se till att alla i elevens omgivning bekräftar och befäster den självupplevda könsidentiteten. Varför förespråkar Skolverket helt okritiskt att en elevs självuppfattning ska styra hur andra pratar om den personen till och med när personen inte är närvarande?

⁷ "Safeguarding" är ett väletablerat begrepp på engelska som inte har någon direkt svensk motsvarighet. Det handlar ofta om att utveckla skyddsrutiner för att förebygga utnyttjande av och övergrepp på utsatta grupper, exempelvis barn. Ett svenskt exempel på en sådan skyddsrutin är att bakgrundskontrollera personer som arbetar med barn.

⁸ <https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnetsrattigheter/konventionen-om-barnets-rattigheter-svenska-2018.pdf>

Så här uttrycker sig Skolverket:

Bemötande

Det är viktigt för barn och unga, precis som för vuxna, att omgivningen använder det namn och pronomen de föredrar. Det kan vara en omställning att använda ett nytt namn och pronomen och det kan bli fel ibland. I stället för att göra någon stor sak av det kan du rätta dig, tacka för påminnelsen och gå vidare med samtalet. Det är viktigt att eleven ser att du tar elevens namn och identitet på allvar, att du anstränger dig och stöttar eleven genom att också påminna andra – även när eleven inte själv är närvarande. Det är dock inte säkert att din elev är öppen med sin transidentitet eller transerfarenhet, och då är det mycket viktigt att du inte avslöjar detta för andra om eleven inte vill det. Det innebär även att du behöver utgå från att det i varje grupp eller klass kan finnas elever som funderar över sin könsidentitet eller sitt könsuttryck.

Skärmdokument från Skolverkets hemsida

Diskriminering

Skolverket påstår på mycket lösa grunder att en kategorisering av elever som ”pojkar och flickor” kan utgöra diskriminering och bör undvikas. Om vi däremot läser diskrimineringslagen så står det som förklaring av den första diskrimineringsgrunden ”kön: att någon är kvinna eller man”⁹. Diskrimineringslagen skulle alltså vara diskriminerande eftersom den kategoriserar människor i (två) kön, enligt Skolverkets tolkning? Mer specifikt är problemet med att säga ”pojkar och flickor” att det osynliggör ”ickebinära elever”. Här förutsätter Skolverket alltså att ”pojkar och flickor” syftar på könsidentiteter och inte på kön. Om ”pojkar och flickor” syftar på biologiskt kön (eller för all del folkbokföringskön) så utesluts ingen.

⁹https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag2008567_sfs-2008-567/

Du behöver också vara uppmärksam på hur barn och elever kategoriseras i olika sammanhang, till exempel vid gruppindelningar i undervisningen eller när du beskriver skolans elever, så att exempelvis "pojkar och flickor" inte används synonymt med elever då det osynliggör ickebinära elever. Utrymmet att i undervisningen dela upp elever efter kön är mycket begränsat. Det finns en stor risk för att en sådan uppdelning strider mot läroplanerna och mot diskrimineringslagen. Det kan leda till diskriminering som har samband med kön och könsöverskridande identitet eller uttryck.

Skärmdokument från Skolverkets hemsida

Skolverket hävdar också att utrymmet för att dela upp elever efter kön i undervisningen är "mycket begränsat". I diskrimineringslagens andra paragraf står det dock att förbudet mot diskriminering inte hindrar bland annat "åtgärder som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män och som avser annat än löne- eller andra anställningsvillkor". Utifrån diskrimineringslagen borde man alltså ha goda möjligheter att dela upp pojkar och flickor om syftet är att främja jämställdhet. Könsuppdelad sexualundervisning och idrott borde kunna vara exempel på strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män. Vi skulle gärna vilja veta vad Skolverket lutar sig mot när man på detta sätt i princip avråder från all könsuppdelning.

Slutligen ger Skolverket ett i princip obegripligt exempel på ”indirekt diskriminering” i relation till diskrimineringsgrunden ”könsöverskridande identitet eller uttryck”:

Indirekt diskriminering Dölj ^

Det här innebär indirekt diskriminering

Indirekt diskriminering är när det finns en regel eller rutin som verkar neutral men som särskilt missgynnar personer som omfattas av skyddet mot diskriminering. Då kan regeln vara diskriminerande, trots att samma regel tillämpas för alla. Det kan till exempel handla om att ett badhus avvisar en person som uppfattas som kvinna och inte vill täcka överkroppen i enlighet med badhusets trivselregler om badkläder, trots att badhuset fått kännedom om att personen inte identifierar sig som kvinna.

Skärmdokument från Skolverkets hemsida

Exemplet tycks komma från ett DO-ärende 2015, då DO ansåg att ett kommunalt badhus ”borde ha gjort avsteg från trivselreglerna när det blev känt att personen inte identifierade sig som kvinna”, men nöjde sig med att kommunen ”tog bort kravet på överdel för personer som är eller uppfattas som kvinnor”, då detta ”gjorde det möjligt för fler personer att uttrycka sin könsidentitet”¹⁰. Varken Skolverket eller DO förklarar dock varför detta skulle vara indirekt diskriminering, så det kan vi bara spekulera om. På vilket sätt blir personen i exemplet särskilt missgynnad? Både Skolverket och DO antyder att det är i ”könsidentiteten” som skon klämmer. En rimligare tolkning är väl att det är själva bröstet som badhusets trivselregler handlar om och inte identiteten på den som bär dem. Syftet med regeln är inte ”identitetsbekräftande” och många kvinnor skulle nog uppfatta det som kränkande – kanske rentav diskriminerande – om de ombads täcka bröstet på grund av sin ”kvinnliga könsidentitet”. Personliga identiteter borde vara irrelevant för vem som ska täcka bröstet eller inte och alltså kan vi avfärda det argumentet. Men möjligen anses diskrimineringen ligga i själva ordvalet? Kanske skulle DO och Skolverket inte ha något att invända om trivselreglen löd ”personer med bröst ska täcka dessa”? Det är omöjligt att veta.¹¹

¹⁰ <https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder/konsidentitet-eller-konsuttryck-en-avdiskrimineringsgrunderna>

En annan gissning är att Skolverket och DO anser att kvinnor med ”könsöverskridande identitet”, till skillnad från andra kvinnor, skulle kunna drabbas av förlamande könsdysfori om de ombeds täcka bröstet. Detta ligger dock inte i linje med rådande dogmer kring transidentiteter, där det brukar heta att man inte alls behöver ha könsdysfori för att vara trans eller ickebinär. Att någon som har dysfori kring bröstet skulle vilja gå topless verkar också osannolikt. Sammanfattningsvis kan vi inte komma på något giltigt skäl till att positivt särbehandla kvinnor med ”könsöverskridande identitet eller uttryck” på andra kvinnors bekostnad, och varken DO eller Skolverket ger oss någon hjälp.

Vilken kvinna som helst kan ju vara obekvämd med att täcka bröstet, exempelvis för att hon från en feministisk ståndpunkt tycker att det är diskriminerande att kvinnor men inte män måste täcka bröstet.¹² Intressant nog tycks även kommunen i exemplet ha landat i den ståndpunkten då de tog bort trivselregeln för alla kvinnor. Men DO – och Skolverket – bryr sig uppenbarligen bara om att skydda kvinnor med ”könsöverskridande identitet” från diskriminering, inte vanliga tråkiga (så kallade ”cis”-)kvinnor. De tycks tolka diskrimineringslagen som att kvinnor med ”könsöverskridande identitet eller uttryck” har en särskild rätt att bada topless. I så fall borde tolkningen bli att den kvinna som badar topless har ett ”könsöverskridande uttryck” och därför har rätt att bada topless – och så landar vi i ändå i kommunens mer pragmatiska lösning att ta bort regeln helt!

¹¹Vi anser att det enda rimliga är att i praktiken tolka regeln som att ”kvinnor” i det här sammanhanget avser ”personer med (kvinno)bröst”, inte bokstavligen alla (biologiska, juridiska eller identitetsmässiga) kvinnor. Det finns till exempel ingen anledning att tvinga kvinnor som opererat bort bröstet eller förpubertala flickor att bära bikinitopp. Det skulle rimligen kunna utgöra indirekt diskriminering. Däremot är det inget fel med att uttrycka sig enkelt och använda ordet ”kvinnor” i regeln – det är tvärtom bra ur en tillgänglighetsaspekt.

¹²Vi anser att det är betydligt mer rimligt att på detta sätt behandla frågan som direkt diskriminering där gruppen kvinnor missgynnas av regeln i jämförelse med gruppen män. Frågan är då om vår sociala konvention att kvinnobröst (men inte mansbröst) anses privata och erotiskt laddade och bör täckas offentligt utgör ett giltigt skäl för särbehandling. Det kan man naturligtvis ha olika åsikter om. Det går också att argumentera för att ett borttagande av regeln att kvinnor ska täcka bröstet utgör indirekt diskriminering av exempelvis religiösa som inte kan tänka sig att besöka badhuset då.

Skolverkets exempel på trakasserier är också anmärkningsvärt:

Trakasserier Dölj ^

Det här innebär trakasserier

Trakasserier är ett agerande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna. Det kan till exempel handla om en lärare som under en hel termin använder fel pronomen om en icke-binär elev, trots att vårdnadshavarna har upplyst skolan om elevens könsidentitet och att elevens pronomen är hen.

[Mer om kränkande behandling, mobbning och diskriminering](#)

Skärmdokument från Skolverkets hemsida

Även detta exempel bygger uppenbart på ett riktigt fall, där en lärare som av personlig övertygelse vägrat använda pronomenet ”hen” om en elev avskedats och skolan rekommenderats av DO att betala skadestånd till elevens familj.¹³ Vi ifrågasätter starkt om den tolkning av diskrimineringslagen som DO har gjort verkligen skulle hålla för en rättslig prövning. DO (och Skolverket) menar alltså att en principiell vägran att använda pronomenet ”hen” i sig utgör en form av ”trakasserier”, även om det helt saknas uppsåt att sära eller kränka och eleven i övrigt behandlats med samma respekt som alla andra elever. Det finns inget stöd för denna tolkning vare sig i diskrimineringslagen, skollagen eller läroplanen (som naturligtvis inte nämner något om pronomen – det enda man kan hänvisa till här är vaga formuleringar som ”mindre lämplig att bedriva undervisning” och ”alla människors lika värde”). Vi anser däremot att Skolverkets och DO:s användning av ett lätt identifierbart enskilt fall som varnande exempel utgör ett solklart fall av riktade trakasserier och kränkning av den berörda lärarens värdighet. Utan att ens ha prövats för något brott sätts den hen-vägrande läraren i skampåle på torget till allmän varnagel.

Påtvingad användning av någon annans självvalda pronomen inskränker yttrande- och religionsfriheten och kan anses bryta mot svensk grundlag. Inskränkning av grundläggande demokratiska fri- och rättigheter är ett farligt steg mot ett totalitärt samhälle och ingen enkel fråga om att bara vara snäll och hänsynsfull. Gör historieläxan och läs er egen läroplan, Skolverket!

¹³ <https://www.do.se/kunskap-stod-och-vagledning/tvister-domar-och-tillsynsbeslut/utbildning/larare-paskola-vagrade-att-erkanna-en-elev-som-ickebinar>